

ЁШ ДИРИЖЁРЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ПЕДАГОГИК ЁНДАШУВЛАР ТИЗИМИ

Махмудов Улузбек Илхомович
Ўзбекистон давлат консерваторияси
“Оркестр дирижёрлиги” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада дирижёрлик соҳасига қадам қўйган ёш кадрлар билан ишлаш масалалари, улардаги мавжуд қобиятларни ривожлантириш ҳамда камчиликларни бартараф этиш тўғрисидаги амалий ечимлар ёритилган Шунингдек бадиий жамоалар билан ишлашдаги асосий кўрсатмалар ўрин олган.

Калит сўзлар: Оркестр, концерт, дирижёр, хор, темп, метр, ритм,

Барча мусикий касблар сингари дирижёрлик ҳам ўта мураккаб ва масъулиятли касб ҳисобланади. Ўз созининг устаси бўлмиш ҳар қандай созанда, яккаҳон солист ёки ижрочи бўлсин, у ўзи чаладиган мусика созининг сир-асрорини жуда яхши билади ва ижро этиш жараёнида уни чуқур ҳис қилади. Дирижёр учун мусиқа чолғуси сифатида оркестр ёки хор, яъни катта бир жамоа хизмат қилади. Чунки дирижёрнинг ҳар бир ҳаракати у томонидан инобатга олинishi шарт. Шу боисдан ҳам дирижёр асарни бир ўзи сероҳанг ва ранг-баранг қилиши учун барча ижрочиларни жамлаб, ҳар бирини алоҳида ўйлаган ва жонли сезган ҳолда уларни бошқаришга киришади. Бу борада ҳар бир дирижёр ўз жамоси олдида масъулдир. Дирижёрлик санъати, танланган мусиқа асарини ижодий талқин қилиш билан бирга ўзининг бадиий интилиши ва ҳаракатлари доирасида ўз жамоасига ижодий таъсир кўрсата олиши билан ифодаланади.

Ўз навбатида, дирижёр яхши эшитиши ва кўриши, чаққон ҳаракат қила олиши, асарнинг бадиий тузилишини билиши, ҳар бир чолғнинг табиатини ва ҳажмини аниқлаши, партитурани ўқиши ва ундан ташқари маҳсус (деярли таърифлаб бўлмайдиган мислсиз) қобият эгаси бўлиши лозим. Шундагина дирижёр ва у бошқараётган жамоа ўртасида узвий боғланиш юзага келади. Шу фикрларни ҳамда тегишли тавсияларни ҳисобга олган ҳолда маҳоратидан ташқари, келажак фаолиятида дуч келиши мумкин бўлган муаммоларга тўхталиб ўтамиз. Бугунги кунга келиб, Республикамизда турли йўналишдаги кўплаб оркестрлар фаолият кўрсатмоқда. Шулар каторида симфоник ва халқ

чолғулари оркестрлари жамоаларида тажрибали ва иқтидорли дирижёрлар ижод қилиб келмоқда. Катта бир жамоани бошқариш, уни ҳар томонлама тарбиялаш ва натижада юқори касбий (профессионал) ижро этишни таъминлаш учун аввало дирижёрнинг ўзи кучли билим на истъдод соҳиби бўлиши лозим.

Ёш дирижёрларнинг ушбу касбга бўлган қизиқишларини қадрлаш ва тарбиялаш мақсадида олий ўқув юртларида дирижёрлик синфлари ташкил этилган. Дирижёрлик методикаси ушбу касбга қизиқувчиларнинг қобилиятларини шакллантиришда алоҳида ўринга эга бўлган фан ҳисобланади. Ўқитиш жараёнида устоз талабага, бу касбнинг моҳиятини тушунтириш билан бирга ушбу соҳага бўлган муҳаббатини, куч-ғайрати ва иродасини намоён этиши керак. Энг муҳими, у бўлажак касб эгаси катъий фикрлайдиган ҳамда ижодий ютуқларга эришиш йўлида тинимсиз изланадиган шахс сифатида ижодкор шаклланиши зарурлигини уқтириши даркор.

Таҳсил олаётган ёш дирижёрларни тарбиялашда энг аввало замонавий ўқитиш услубларидан фойдаланиш лозим. Уларнинг қобилиятидан келиб чиққан ҳолда мустақил равишда фикрлашга ундаш, устознинг кўрсатмалари ва маълумотлари орқали талабага керакли йўналиш кўрсатилиши талаб этилади. Ижодий фаолликнинг тавсифида ёш дирижёр чуқур билим олишга интилади, шу интилишлар орқали у эшитмаган ва билмаган кўрсатмаларига дуч келади, вазиятларга эса одилана ечим топишга ва уларни енгилга ҳаракат қилади. Масалан, талаба устознинг кўрсатмаларини қийинчилик билан бажарадиган

бўлса-да, лекин устоз унинг қўлларидан тетиклик ёки ноқулайлик ҳолатларини сезган бўлса, у кўрсатмаларни қай даражада сезиши ва кўрсатишини ўз ихтиёрига қўйиши лозим. Бу вазиятда (агар мантиқан тўғри кўрсатилса) талабадан нималарга асосланиб ҳаракат бажарилганлигига изоҳни сўраб ўтиш ҳам фойдали. Якка тартибдаги машғулотлар ёш дирижёр учун унинг келажакда шаклланишида ва рағбат уйғотишида катта аҳамият касб этади. Ҳаракатлар натижасида у ҳар бир дарсдан сўнг янги билимга бойиганини сезиши керак. Албатта, бунда дарсдаги муҳит, кайфият ижодий ва кўтаринки рух бўлиши лозим. Шунда дарс бамисоли ҳамжиҳатлик билан иш юритадиган икки ишбилармон кишиларнинг ҳамкорлигига айланади. Албатта, таёқчасини аввало унинг биринчи устози илк бор дирижёрлик кўлига тутқазаётганда унга ушбу таёқча унинг ўнг қўлининг давомчиси эканлигини ва барча ҳаракатлар ички туйғу ва сезиш қобилиятига тўғри келиши кераклигини тушунтириб борса, қўйилган мақсадга эришади.

Дирижёрлик услубларини эгаллашда дирижёр онгида мусиқий асарнинг қиёфасини гавдалантириши, кўл ҳаракатлари, имо-ишора орқали асар характерини кўрсата олиши керак. Бунда метр (узунлик ўлчови), темп (тезлик даражаси), ритм (вазн текислиги), динамика ва товушнинг боши ҳамда тугатилиши тушунчалари асос бўлиб хизмат қилади. Дирижёрнинг ҳаракатларида узунлик ўлчови, амплитуда (ҳаракат кенглиги) ҳаракат тезлиги, куч ҳамда йўналтирилган натижа катта аҳамиятга эга. Бунда ички хис-туйғу унинг бармоқлари ва қўллари орқали ижрочиларга тўғридан-тўғри

ижодий контакт (боғланиш, ҳамжиҳатлик) муносабатлари орқали вужудга келади.

Дирижёрлик фаолиятидаги асосий вазифалардан бири унинг шахсий ички туйғуларидаги интилишлари таассуротлари ижро этилаётган товушларда гавдаланишининг реал ҳолатини сезиш ва уни ижрочиларга кўрсата билиши билан характерланади. Бундай вазиятларда дирижёрнинг қўллари, гавда қисми, кўзлари ва юзидаги ифодалар қаршисида ўтирган ижрочилар аниқ кўриб, сезиб туришлари ҳамда тушунишлари керак. Дирижёрнинг энг асосий қуроли – бу унинг қўллари ва нозик ҳаракатлари ҳисобланади. Шу боисдан ундаги ҳар бир ҳаракат асосли ва ўринли бўлиши лозим.

Юкорида таъкидлаб ўтганимиздек, дирижёрлик жуда нозик ва масъулятли касб. Чунки у бутун жамоанинг ижодий фаолиятини бошқариб, юргизиб турувчи шахс ҳисобланади. Бу касб ўзининг умумийлиги, профессионал жиҳатдан ўзига хослиги, инсон рухиятини кўтаришга хизмат қилиши билан бошқа касблардан ажралиб туради.

Катта бир жамоани жамлаш, у билан яқдилликни тасаввур этиш ва кўзланган натижага эришиш учун дирижёрда етарли даражада куч, ғайрат ва ирода бўлиши зарур. Ана шу хусусиятларга таянган ҳолда барча тўсиқ ва мураккаб вазиятларни енга олган тақдирдагина у жамоалар орасида ўз ўрнини топади.

Ҳар бир дирижёрнинг ҳаракатлари ва кўрсатмалари нафис, оддий ҳамда мусиқавий аниқ бўлиши лозим. Дирижёр жамоадаги ижрочиларга қўллари, бармоқлари, имо-ишораси, ҳаракатлари орқали ўз фикрларини етказа билиши керак. Шунинг учун дирижёр оркестр билан машқ қилишдан олдин "ижрочиларга қай даражада кўрсата олсам аниқ бўлар экан" деб, ҳар бир жумлани таҳлил қилиши керак бўлади. Оркестр билан машқ вақтида эса, ҳар бир гуруҳга алоҳида эътибор қаратиб, мурожаат қилиш лозим. Ҳар бир ижрочи дирижёрнинг ҳаракатлари, имо-ишорасини ўз партиясидан кўз узмасдан ҳам сезиб ижро этиши мумкин. Шу маънода, дирижёр мусиқани ўта юқори эшитиш қобилиятига эга бўлса ва ўзининг бадиий ҳамда ижодий йўналишлари орқали барчага аён қилса, тингловчи билан мусиқачи ўртасида бирдамлик туйғуси

вужудга келади. Дирижёрдаги ички туйғу, хиссиёт (эмоция) унинг қобилияти ва қанчалик чуқур илмга эга эканлигидан далолат беради.

Ёш авлодни муносиб камол топтиришда, уларни миллий ва жаҳон мусиқа асарларидан баҳраманд қилишда ҳамда келажакда уларнинг профессионал маҳоратларини оширишда ушбу масъулиятли соҳа эгаларига бўлган ишончимиз ҳамда умидимиз катта.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кондрашин К. “Мир дирижёра” Л.1976
2. Мусин И.А. “Техника дирижирования” Л.1967
3. “Обучение дирижированию и оркестровое исполнительство”, Межвузовский сборник трудов, Вып.42, ГМПУ им.Гнесиных,М.1979
4. Умаров Ш. “Дирижёрлик” Т.2016